

bozorlariga integratsiyalash jarayonida chet el investitsiyalarini jalb etishga ustuvor ahamiyat qaratdi. Bu jarayonning muhim qismi sifatida mamlakatimizning har bir hududida, jumladan, boy resurs salohiyatiga ega bo'lgan Navoiy viloyatida ham turli sohalarda qo'shma korxonalar faoliyati jadal rivojlandi. Xususan, yengil sanoat va oziq-ovqat sanoati sohalarida tashkil etilgan qo'shma korxonalar viloyat iqtisodiyotidagi tarkibiy o'zgarishlarning lokomotivi bo'lib xizmat qildi. Ushbu kirish qismi Navoiy viloyatining iqtisodiy rivojlanishida xorijiy investitsiyalar va qo'shma korxonalarning o'rni, ularning viloyat eksport salohiyatini oshirishdagi hamda yangi ish o'rinlari yaratishdagi muhim rolini ko'rsatib berishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLARI (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ / METHODS). Ushbu maqolani tayyorlashda Navoiy viloyatining yengil va oziq-ovqat sanoatidagi qo'shma korxonalar faoliyatini kompleks o'rganish maqsadida turli xil adabiyotlar va manbalardan foydalanildi. Tadqiqot, asosan, Navoiy viloyati davlat arxivi materiallari (Fond-100, 1-ro'yxat, 4-ish; 31-ish; 135-ish; 247-ish), "O'zbekiston Respublikasi Ensiklopedik ma'lumotnomasi" (2002) kabi ilmiy manbalar, shuningdek, "Yangi O'zbekiston" gazetasi va "yuz.uz", "agro.uz" kabi zamonaviy internet resurslariga tayanildi.

Maqolani tayyorlashda quyidagi ilmiy tadqiqot metodlari qo'llanildi: tarixiy metod, statistik tahlil, qiyosiy tahlil, induktiv va deduktiv yondashuv hamda mantiqiy tahlil. Ushbu ilmiy tadqiqot metodlari Navoiy viloyatidagi xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy rivojlanishga, yangi ish o'rinlari yaratilishiga va aholi farovonligining oshishiga ta'sirini chuqur va ilmiy asoslangan holda yoritish imkonini berdi.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). 1993-yilda Navbahor tumanida chorvadorlari davlatga 21 191 dona qorako'l teri, 1588 sentner jun, 222 tonna pilla topshirib, yillik rejani ortig'i bilan bajardilar. 1994-yil yilda Italiya davlati bilan hamkorlikda yiliga 1700 tonna paxtani qayta ishlaydigan ip yigiruv korxonasi qurildi[1].

1993-yilda Turkiyaning "Deri-maksan" firmasi bilan terini qayta ishlovchi zavod, Germaniyaning "Universal" firmasi bilan junni tozalab, xomashyo oluvchi liniyalar qurilishi ham boshlandi[2].

1994-yilda "Agama" qo'shma korxonasi 250 ming dollarlik ustki kiyimlar, 50 ming dollarlik paypoq mahsulotlarini chetga eksport qildi. "Karakaral" qo'shma korxonasi filialida oyoq kiyimlari tayyorlash uchun teri mahsulotlarini qayta ishlovchi baza yaratildi. Viloyatda "Tadbirkorbank" filiali tashkil etildi. Ushbu bank tomonidan kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab quvvatlash maqsadida 350 million so'm miqdorida kredit ajratildi[3].

1995-yilda Nurota tumanida Kipr davlati bilan hamkorlikda "Nurota-Runo" junni qayta ishlash fabrikasi tashkil etildi. Ushbu korxona 170 tonna junni qayta ishlash quvvatiga ega bo'lib, 100 ming dollarlik chet el texnologiyasi asosidagi dastgohlar bilan jihozlandi[4].

O'zbekistonda eksport salohiyatini oshirish maqsadida, xorijiy davlatlar bilan o'zaro hamkorlik munosabatlari yaxshi yo'lga qo'yilgan. Bu borada hukumatimiz tomonidan bir qancha qarorlar qabul qilingan va ushbu qarorlar asosida eksport salohiyatini rivojlantirish davlat dasturi ishlab chiqildi.

O'zbekistonning savdo sotiqdagi asosiy mijozlari: Buyuk Britaniya, Germaniya, Yaponiya, Shveysariya, AQSh, Janubiy Koreya, Rossiya, Italiya, Niderlandiya, Belgiya, Turkiya, Fransiya, Xitoy va boshqa mamlakatlar. O'zbekiston Respublikasining tashqi savdo aylanmasida keyingi yillarda muhim tarkibiy o'zgarishlar bo'lmoqda. Dunyoning 140 dan ortiq mamlakati bilan tashqi savdo qilinmoqda[5].

Sanoatda amalga oshiriladigan investitsiya loyihalari ishchi kuchi qiymatiga sezuvchan bo'ladi. To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni kiritishning asosiy tahdidlari mavjuddir. Bularga mamlakatdagi moliyaviy beqarorlik, harbiy va siyosiy beqarorlik, investitsiya muhitining o'zgarishi va boshqa omillar sabab bo'lishi mumkin. Eng muhim tahdidlar ichida birinchi o'ringa harbiy va siyosiy beqarorlik chiqadi. Investorlar javobiga Iroq, Afg'oniston va dunyoning boshqa hududlaridagi harbiylarning reja va

harakatlari ta'sir qiladi.

Investitsiya iqtisodiyotning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillardan biridir. Investitsiya yordamida yangi sanoat korxonalari quriladi, mavjudlari ta'mirlanadi, yangi mashina va uskunalar sotib olinadi. Mamlakatimizning import va eksport salohiyatiga nazar tashlar ekanmiz, 1991 yillarda viloyatimizda kichik, xususi va qo'shma korxonalar tashkil etila boshlanganligiga guvoh bo'lamiz. Jumladan, paxta tolasini ip-gazlamaga, gazlamani esa tayyor kiyim-kechakka aylantirish, iqtisodiyotimizga o'zining ijobiy o'zgarishlarini ko'rsatishi muhim vazifa qilib olindi.

Navoiy viloyatida olib borilayotgan tashqi iqtisodiy aloqalar natijasida, 1996-yilda jami tashqi savdo aylanmasining hajmi 472,3 mln AQSh dollariga teng yoki 1995-yilga qaraganda 2,6 barobar ko'p bo'ldi. Uning 205,6 mln AQSh dollari eksportni (3,6 barobar oshdi) va 267,0 mln AQSh dollari importni (2,1 marta oshgan) tashkil etdi. Viloyatning tashqi savdo aylanmasidagi asosiy hamkorlari Rossiya (20 foiz), Buyuk Britaniya (28 foiz), Qozog'iston (21 foiz), AQSh (12 foiz), Shvetsariya (3,5 foiz), Yaponiya (2,5 foiz) va boshqalar[6].

Jami eksportning 57,0 mln AQSh dollarini paxta tolasi tashkil etib, o'sish 2,8 marta ko'paygan. Jami ishlab chiqarilgan paxtaning 78,8 foizi eksportga yo'naltirilgan. Jami importning 34,4 mln AQSh dollarini oziq-ovqat mahsulotlaridan iborat bo'lib, o'tgan yilga nisbatan o'sish 77,6 foizni, 108,3 mln AQSh dollarini sanoat uchun kerakli mashina va asbob-uskunalar iborat bo'lib, o'tgan yilga nisbatan o'sish 2,6 martani, 22,8 mln AQSh dollarini bug'doydan iborat bo'lib, o'tgan yilga nisbatan o'sish 118 foizni tashkil etdi. Importning asosiy qismi sanoat uchun kerakli mashina va asbob-uskunalar (40,5 foizi) va oziq-ovqat mahsulotlari (12,8) dan iborat edi. Viloyatda 39 ta qo'shma korxona mavjud edi[6].

2020-yilda Navoiy viloyatida Xitoyning "Youkang Agriculture" korxonasi 10 million dollarlik investitsion loyiha, ya'ni 10 ming tonnagacha baliq sanoati uchun zarur bo'lgan yem mahsulotlarini ishlab chiqarish

imkoniyatiga ega bo'lgan zavod hamda Qiziltepa tumanidagi To'dako'l suv havzasida besh ming tonna baliq o'stirish sharoiti bo'lgan baliqchilik fermasini qurildi. "Youkang Agriculture" korxonasi 2010-yil Xitoyning Fuszhan provinsiyasida tashkil topgan[7].

2022-yilda "O'zcharsanoat" uyushmasi hamda Koreya Respublikasining "Selen CO LTD" kompaniyasi rahbari Kim Xyunxeyui mamlakatimizning charm-poyabzal va mo'ynachilik sanoatiga "Navoiy" EIZ hududida "NAV SILIN" MChJ QK yangi korxonasini tashkil etishdi. Yangi loyiha faoliyati asosan sintetik ip ishlab chiqarishga yo'naltirildi. Loyiha qiymati 6 million dollarni tashkil etadi. Bu yerda yiliga 120 tonna mahsulot ishlab chiqariladi. Yangi qo'shma korxona to'liq quvvatda 2023-yilda foydalanishga topshirildi. Natijada 200 dan ortiq yangi ish o'rinlari yaratildi[8].

Aytish joizki, Navoiy viloyati qishloq xo'jaligida o'ziga xos maktab yaratganligi bilan mashhur. Hudud mehnatkashlari paxta deymizmi, g'alla deymizmi yoki poliz ekinlari-yu, meva-cheva bo'lsin – har sohada estafetani qo'ldan boy bermaslik uchun tinimsiz mehnat qilmoqdalar.

Birgina misol: Navbahor tumanida yangi tashkil etilayotgan, o'simlik yog'i ishlab chiqarishga ixtisoslashgan "Pure nature oils" MChJni oladigan bo'lsak, bu yerda paxta va kungaboqarni qayta ishlash hisobiga 80 ta yangi ish o'ri yaratildi.

Aytish joizki, 2 gektarda qad rostlagan ushbu majmuada bugungi kunda bozorgir bo'lgan mahsulot ishlab chiqarish yo'lga qo'yilmoqda.

Yog' mahsulotlarini ishlab chiqarishni keng ko'lamda tashkil etish maqsadida, Turkiya va Xitoydan texnologiyalar keltirilib o'rnatildi. Sutkasiga o'rtacha 200 tonna xomashyo qayta ishlab chiqarish orqali yillik qiymati 55,7 mlrd. so'm bo'lgan, 17 ming tonna o'simlik yog'ini ishlab chiqarildi[9].

Navoiy viloyati iqtisodiyotining rivojlanishida yengil sanoat va oziq-ovqat sanoatidagi qo'shma korxonalarning faoliyati juda katta ahamiyatga ega. Ular quyidagilardan iborat:

Qo'shma korxonalar, ayniqsa xorijiy

investitsiyalar hisobiga tashkil etilganlari, Navoiy viloyatining iqtisodiy o'sishiga sezilarli hissa qo'shdi. Ular yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish, mavjudlarini modernizatsiya qilish va texnologik yangilanishni ta'minlash orqali viloyatning sanoat salohiyatini oshirdi. Paxta, jun, teri kabi mahalliy xomashyolarni chuqur qayta ishlashga yo'naltirilgan loyihalar qo'shilgan qiymat zanjirini uzaytirdi va umumiy iqtisodiy samaradorlikni oshirdi.

Qo'shma korxonalar ishlab chiqargan mahsulotlar, ayniqsa paxta tolasi, qayta ishlangan jun va teri mahsulotlari, shuningdek, tayyor kiyim-kechak va poyabzal kabi mahsulotlar viloyatning eksport salohiyatini sezilarli darajada oshirdi. Xorijiy hamkorlar bilan tuzilgan shartnomalar va zamonaviy ishlab chiqarish texnologiyalari jahon bozorlariga raqobatbardosh mahsulotlarni olib chiqishga imkon berdi. Bu esa viloyatga valyuta tushumlarini oshirib, tashqi savdo balansini ijobiy tomonga o'zgartirdi.

Sanoat korxonalarining tashkil etilishi va rivojlanishi bevosita ish o'rinlari yaratishga olib keldi. Ayniqsa, yengil va oziq-ovqat sanoati mehnat talabchan sohalar bo'lib, ular ko'plab fuqarolarni, jumladan, ayollarni ish bilan ta'minladi. Yangi ishlab chiqarish liniyalari, zavodlar va fabrikalarning ishga

tushirilishi yuzlab, minglab odamlarning doimiy daromad manbaiga ega bo'lishiga xizmat qildi. Bu esa aholining turmush darajasini yaxshilash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'ldi.

Xorijiy investitsiyalar bilan birga viloyatga zamonaviy texnologiyalar, ilg'or uskuna va jihozlar kirib keldi. Bu esa ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashuvi, mahsulot sifatining yaxshilanishi va mehnat unumdorligining oshishiga olib keldi. Shuningdek, sanoat zonalarining tashkil etilishi, transport va energetika infratuzilmasining rivojlanishi ham umumiy iqtisodiy muhitni yaxshilashga xizmat qildi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Xulosa o'rnida aytish mumkinki, mustaqillik bergan imkoniyatlar va amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar jarayoni viloyat yengil sanoati taraqqiyotida ham muhim o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. Natijada, sanoatning ushbu sohasiga chet el investitsiyasini jalb etish, kichik va o'rta tipdagi korxonalarni bunyod qilish borasida muhim o'zgarishlar amalga oshirildi. Viloyat hududining ishlab chiqarish va resurs salohiyatidan umumiy va samarali foydalanish, provardida yangi ish o'rinlari yaratildi va aholi daromadini oshirishga xizmat qildi.

ADABIYOT VA MANBALAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Navoiy viloyati davlat arxivi. Fond-100, 1-ro'yxat, 31-ish, 16-varaq.
2. Navoiy viloyati davlat arxivi. Fond-100, 1-ro'yxat, 4-ish, 37-varaq.
3. Navoiy viloyati davlat arxivi. Fond-100, 1-ro'yxat, 31-ish, 62-varaq.
4. Navoiy viloyati davlat arxivi. Fond-100, 1-ro'yxat, 135-ish, 19-varaq.
5. Ўзбекистон Республикаси. *Энциклопедик маълумотнома*. – Тошкент: Давлат илмий нашриёти, 2002. – Б. 333.
6. Navoiy viloyati davlat arxivi. Fond-100, 1-ro'yxat, 247-ish, 11-varaq.
7. *Xitoylik tadbirkorlar Navoiyda qo'shma korxona tashkil etdi // Yangi O'zbekiston*. – 2020-yil 15-dekabr. – <https://yuz.uz/uz/news/xitoylik-tadbirkorlar-navoiyda-qoshma-korxona-tashkil-etdi>.
8. *Koreyalik ishbilarmonlar Navoiy viloyatida yangi qo'shma korxona tashkil etadi // Biznes24*. – Mart, 2022. – <https://yuz.uz/uz/news/koreyalik-ishbilarmonlar-navoiy-viloyatida-yangi-qoshma-korxona-tashkil-etadi>.
9. Agro.uz rasmiy sayti. – <https://www.agro.uz/17-08-2023-4/>.